

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 811.161.2'243:378.016-027.22

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ОСНОВА ПІДГОТОВКИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

Біденко Л.В., к. пед. н.,
доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумський державний університет

Кисельова Г.І., ст. викладач кафедри
мовної підготовки іноземних громадян
Сумський державний університет

У статті порушено проблему пошуку нових науково-методичних основ підготовки навчального матеріалу з української мови як іноземної для розвитку зв'язного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей. Автором статті розглянуто основні підходи до розроблення навчальних матеріалів, проведено аналіз сучасних підручників з української мови як іноземної. Здійснено спробу описати структуру та методику створення нового навчального матеріалу з розвитку зв'язного мовлення, завдяки якому формування комунікативної компетенції іноземних студентів, умінь і навичок доцільного користування засобами мови в комунікативно значущих ситуаціях спілкування буде відбуватися значно ефективніше.

Ключові слова: процес навчання, лінгводидактика, іноземні студенти, розвиток зв'язного мовлення, навчальні матеріали, текст, вправи.

В статье затронута проблема поиска новых научно-методических основ подготовки учебного материала по украинскому языку как иностранному для развития речи иностранных студентов нефилологических специальностей. Автором статьи рассмотрены основные подходы разработки учебных материалов, проведен анализ современных учебников по украинскому языку как иностранному. Предпринята попытка описать структуру и методику создания нового учебного материала по развитию речи, благодаря которой формирование коммуникативной компетенции, умений и навыков целесообразного пользования средствами языка в коммуникативно значимых ситуациях общения будет проходить намного эффективнее.

Ключевые слова: процесс обучения, лингводидактика, иностранные студенты, развитие речи, учебные материалы, текст, упражнения.

Bidenko L.V., Kuseliyova A.I. SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASIS OF PREPARATION OF LEARNING MATERIALS ON UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE FOR COHERENT SPEECH DEVELOPMENT OF STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES

The article deals with the problem of searching for a new scientific and methodological basis of preparation of educational materials on Ukrainian as a foreign language for coherent speech development of students of non-philological specialties. It investigates the main approaches to the development of teaching materials and makes an analysis of modern textbooks on the Ukrainian language as a foreign language. An attempt has been made to describe the structure and methodology of creating a new educational material on coherent speech development, which promotes the formation of communicative competence and skills of appropriate use of language facilities in communicatively meaningful situations.

Key words: studying process, linguodidactics, foreign students, coherent speech development, educational materials, text, exercises.

Постановка проблеми. На сучасному етапі основною метою навчання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах України є формування мовної, комунікативної та соціокультурної компетенції. Реалізація зазначеної мети передбачає вивчення комунікативних потреб різних категорій інокомунікантів, засвоєння ними мовних і мовленнєвих знань, формування умінь і навичок доцільного користування

засобами мови у комунікативно значущих ситуаціях спілкування.

Вирішити ці проблеми можна за умов створення сучасних навчальних матеріалів із розвитку зв'язного мовлення, в яких викладено короткі теоретичні відомості та подано систему вправ і завдань для вироблення умінь і навичок володіння мовою (студент набуває вміння спілкуватися з носіями мови, а також можливості отримувати

фахові знання засобами мови, яку вивчає, брати участь у суспільному житті іноземної країни).

На сьогодні в Україні існує багато різноманітних посібників та підручників з української мови як іноземної, проте не всі вони відповідають сучасним вимогам викладання мови.

Це пояснює актуальність нашого дослідження, оскільки від якості навчальних матеріалів з української мови залежить рівень оволодіння іноземною мовою та подальше успішне навчання іноземних студентів у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання створення навчальних матеріалів з української мови як іноземної не нове. Науковці досліджували різні аспекти науково-методичної основи підготовки навчальних матеріалів з української мови, зокрема, теоретичні основи укладання підручників висвітлено в працях А. Арутюнова, О. Біляєва, М. Вашуленка, В. Статівки, Г. Шелехової; лінгвометодичні основи укладання підручника з української мови як іноземної описано в дослідженнях І. Васильченка, Б. Зінкевич-Томанек, С. Чезганова, Я. Прилуцької, Л. Паламар. Питанням підготовки навчальних матеріалів на підготовчому відділенні присвячено роботи В. Завгороднього, В. Статівки, З. Бакум, А. Чистякової, Т. Лагути, Л. Селіверстової та ін.

Проте у методиці викладання української мови як іноземної (далі – УМІ) немає єдиних вимог щодо укладання навчальних матеріалів з розвитку зв'язного мовлення.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в описі структури та методики створення сучасного навчального матеріалу з української мови як іноземної для розвитку зв'язного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей.

Під час роботи над темою дослідження нами було використано такі методи: теоретичні (аналіз наукової, навчально-методичної літератури, підручників, вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду) й емпіричні (спостереження за навчальним процесом, аналіз усних і письмових висловлювань студентів).

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці різних часів намагались знайти оптимальні принципи укладання підручників з української мови як іноземної. Аналіз науково-методичної літератури щодо укладання сучасних матеріалів свідчить, що є три основних підходи розроблення навчальних матеріалів:

1) удосконалення наявних підручників та їх адаптація до сучасних умов і цілей;

2) розроблення єдиної теорії підручника, на основі якої створювалися б усі підручники;

3) створення спеціальних підручників для кожної окремої методики навчання [6, с. 134].

Зазначимо, що більшість підручників створюється нині на основі наявних. На думку Н. Ушакової, автори таких підручників постійно борються з протиріччям: «життєва теорія» завжди випереджає «теорію створення підручника» [6, с. 18].

Спроба створити єдину теорію підручника також виявилася утопічною. Висунута ще у XVII ст. Я. Коменським, вона ніколи не була реалізована на практиці.

Створення спеціальних підручників для кожної окремої методики виявилось найбільш прийнятним та ефективним, позаяк застосування інноваційних методів навчання сприяє оптимізації процесу формування відповідних умінь студентів з української мови як іноземної.

Побудова матеріалу, розміщеного на сторінках підручника з розвитку зв'язного мовлення, має відповідати таким чинникам: соціальним, методологічним, психологічним, культурологічним, дидактичним, лінгвістичним, водночас розміщення теоретичного лінгвістичного матеріалу має бути зведене до мінімуму. Основний акцент відводиться комунікативній спрямованості розміщених матеріалів, оскільки пріоритетним є розвиток мовлення іноземних студентів, а якість освіти, на думку Н. Ушакової, залежить, перш за все, від здатності людини здійснювати повноцінну мовленнєву взаємодію, адекватно реалізувати комунікативні потреби в усіх сферах спілкування [6, с. 106].

Аналізуючи структуру сучасних підручників, можна дійти висновку, що більшість посібників складається з таких блоків: вивчення нової лексики; вивчення нової граматичної теми; читання українознавчого тексту або читання текстів на загальну тематику; вивчення комунікативних моделей; розвиток навичок письма. На наш погляд, така подача матеріалу не відповідає сучасним вимогам і не дає позитивних результатів. Для іноземного студента-нефілолога українська мова не є профілюючим предметом, вона не є й об'єктом спеціалізації. Мова є лише засобом, за допомогою якого здійснюється оволодіння обраною студентом спеціальністю, тому об'єктом вивчення стає мовленнєва діяльність, тоді як сама мова сприймається як об'єктивна основа мовленнєвої діяльності. На думку М. Чеснокової, у студентів має сформуватись уміння брати участь у мовленнєвій комуні-

кації, зокрема в основних видах мовленнєвої діяльності [7, с. 115]. Відпрацьовування зазначених видів має зберігатися у такій послідовності: слухання, читання, говоріння, письмо.

Підготовка навчальних матеріалів для студентів-іноземців має свої труднощі, оскільки дисципліна «українська мова» має практичне спрямування, а її теоретичний аспект має, як уже зазначалося, бути підпорядкований практичним цілям. Іншими словами, основною метою навчання є активізація навичок мовленнєвого спілкування в усній формі на основі матеріалу, що вивчається. В основі кожного уроку має бути текст.

У методиці лінгводидактики теоретично обґрунтоване поняття «текст», подано його ознаки та створено методику роботи з ним. На думку О. Москальської, текст має такі ознаки: 1) текст, а не речення виражає закінчену думку, тому він є вищою одиницею синтаксичного рівня; 2) текст будується за загальними принципами, а вони належать до мовної компетенції [4, с. 158]. Н. Жинкін вважає, що для побудови тексту недостатньо формальних правил мови, а необхідний відбір слів на рівні задуму. Звідси випливає, що формальні лінгвістичні ознаки не можуть бути визначальними. Потрібно враховувати смислові зв'язки, отже, провідними ознаками тексту стають цілісність і завершеність, які мають смисловий, змістовний і комунікативний характер. Учений акцентує на тому, що текст – це єдиний процес породження думки й мови [4, с. 152].

Більш поширеною думкою серед науковців є те, що текст сприймається і як одиниця мови та мовлення, бо об'єднує одиниці всіх рівнів комунікації. Ось чому текст, на думку Г. Колшанського, є зв'язком двох висловлювань, в яких може відбуватися мінімальний акт спілкування – передача інформації або обмін думками між партнерами [5, с. 12]. О. Акішина, автор багатьох підручників із російської мови як іноземної, визначає текст як будь-який відрізок мовлення, який вичерпує цільову заданість. І. Гальперін у роботі «Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження» пише: «Текст – це витвір мовленнєвотворчого процесу, який характеризується завершеністю, об'єктивований у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу документа твір, що складається з назви та низки одиниць, об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, стилістичного зв'язку, має визначену цілеспрямованість і практичну установку» [3, с. 8].

Таким чином, текст є продуктом, результатом мовленнєво-мисленнєвої діяль-

ності, витриманим у певному стилі. Текст характеризується композиційною і змістовно-смисловою цілісністю, завершеністю. Усі тексти, що вивчають іноземні студенти на підготовчому відділенні, насичені граматичними конструкціями. Крім того, вони є основою для формування мовних навичок і актуальною інформацією, мотивують мовну діяльність студентів, що зумовлює пізнавальний і проблемний характер таких текстів.

У відборі навчального текстового матеріалу під час навчання мови реалізуються основні дидактичні принципи: принцип тематичної відповідності, принцип комунікативної цінності (матеріал використовується в конкретній комунікації), принцип новизни і максимальної інформаційної насиченості. Основу для формування мовленнєвих умінь складає граматичний матеріал, який розкриває закономірності функціонування вивчених мовних засобів.

Отже, викладач, відбираючи навчальний матеріал для розвитку зв'язного мовлення, має заздалегідь визначитись із тематикою майбутнього посібника. Перед автором дидактичних матеріалів постає запитання: за яким критерієм мають бути відібрані тексти; що враховувати: побажання студентів чи орієнтуватися тільки на власний досвід. Безумовно, у процесі відбору текстів варто орієнтуватися на студента, проте, як свідчить практика, тексти мають бути не тільки цікавими, але й являти собою комунікативну цінність, відбивати основні стилістичні особливості мови. Не викликає сумніву й той факт, що кожен текст має бути орієнтованим на певний набір граматичних засобів, мати чітку будову, спиратися на лексичний запас студентів.

Якість навчальних матеріалів залежить від правильно підібраних, адаптованих до ситуації спілкування текстів, лексичних і граматичних матеріалів.

Реалізувати зазначені основи щодо відбору та побудови текстів ми спробували у посібнику з розвитку зв'язного мовлення, створеному для студентів підготовчого відділення. Увесь матеріал ґрунтується на мовленнєвій темі «Місто, в якому я навчаюся», що має соціокультурну спрямованість. Тема розділена на чотири підтеми («Географія міста», «Історія міста», «Сумчани», «Прогулянки містом»), кожна з яких включає в себе фонетичний, мовний і лексико-граматичний практикум. Головним розділом, безумовно, є мовний практикум. Він базується на основному тексті та передбачає початковий етап роботи під керівництвом викладача. Основна мета мовленнєвого практикуму полягає у закріпленні у пам'я-

ті студентів стійких мовленнєвих моделей, які відрізняються високою комунікативною значущістю і частотністю використання.

Не менш важливим у реалізації комунікативного принципу є правильно методично створена система вправ. На наш погляд, методична організація мовленнєвого матеріалу, розміщеного у вправах, має імітувати основні процеси мовної комунікації й мовленнєвих дій. Вправи мають стимулювати функціонування відповідних мовленнєвих механізмів на основі вирішення конкретних ситуацій спілкування, тому переважають не підготовчі, а мовленнєві, комунікативні вправи.

Наведемо типи вправ, що належать до цієї групи: а) імітативні (мета їх полягає у багаторазовому повторенні за пропонованою формою, водночас студенти нічого не змінюють, лише повторюють за викладачем). Наприклад, 1. Слухайте, повторюйте, запам'ятовуйте, як вимовляються порядкові числівники. 2. Слухайте, повторюйте, запам'ятовуйте фрази. 3. Підстановочні вправи (заміна одних лексичних одиниць іншими в тій самій граматичній формі). Наприклад: (Викл.) «Місто Суми знаходиться в Україні. Воно розташоване у північно-східній частині країни». – (студ.) «Місто Суми знаходиться в Україні. Воно розташоване у північно-східній частині країни. А місто Каїр знаходиться в Єгипті. Воно розташоване у північній частині країни».

Продуктивними, на наш погляд, є вправи на розширення мовленнєвого зразка зі збереженням граматичних форм. Наприклад: (Викл.) «У північно-східній частині України розташоване місто Суми». – (студ.) «У північно-східній частині України розташоване невелике мальовниче місто Суми».

Трансформативні вправи спрямовані на трансформування висловлювання. Наприклад: (Викл.) «Місто має назву Суми. Воно знаходиться на берегах річок Сумка і Сума». – (студ.) «Місто має назву Суми, тому що воно знаходиться на берегах річок Сумка і Сума». (Викл.) «Люди вирішили побудувати місто там, де знайшли три сумки із золотом. Вони вірили, що це принесе щастя». – (студ.) «Люди вирішили побудувати місто там, де знайшли три сумки із золотом, тому що вони вірили, що це принесе щастя».

Репродуктивні вправи знаходяться на межі комунікативних та умовно-комунікативних вправ. Студенти мають продукувати висловлювання, спираючись на той граматичний матеріал, який вже їм знайомий. Завдання може мати такий характер: *Дивіться на мапу світу. Задавайте запитання, де знаходиться місто або країна.* (Викл.)

«Скажи, будь ласка, ти знаєш, де знаходиться Україна?» – (студ.). «Так, знаю. Україна розташована у центрі Європи».

Багаторазове промовляння слів, фраз і речень за аудіозразком із поступовим ускладненням у різноманітному контекстальному оточенні приводить до позитивних результатів. Студенти легко продукують фрази, речення, а згодом і сам текст. Вправи вже можуть бути такого плану: 1. *Слухайте і повторюйте фрази, зверніть увагу на відмінкові форми іменників після слів зі значенням кількості.* 2. *Прослухайте два тексти. Не звертаючи уваги на незнайомі слова, намагайтесь зрозуміти основний зміст текстів. Прочитайте тексти. Випишіть незнайомі слова. Перекладіть їх рідною мовою, запам'ятайте.*

Зауважимо, що лише тільки після того, як сформувалися лексичні та граматичні навички застосування будь-якого мовленнєвого зразка, можна переходити до мовленнєвих вправ із використанням уже вивчених структур.

На початковому етапі продукування висловлювань можна використовувати опори у вигляді прочитаного чи почутого тексту. Наприклад: 1. *Слухайте текст. Випишіть ключові слова тексту.* 2. *Виберіть правильну інформацію.* 3. *Відповідайте на запитання.*

Найбільш складним завданням завершального етапу є завдання на продукування власне створеного тексту. 1. *Запишіть свою розповідь на диктофон. Проаналізуйте помилки.* 2. *Напишіть повідомлення за аналогією про населення вашого міста, вашої країни. Вивчіть, розкажіть.*

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, готуючи навчальний матеріал для розвитку зв'язного мовлення, необхідно визначитись із тематикою майбутнього посібника. Матеріал, що розміщується у посібнику з розвитку зв'язного мовлення, має бути скомпонований відповідно до таких вимог: 1) систематизація матеріалу за темами; 2) розміщення мовленнєвих ситуацій, типових для цієї тематики; 3) наявність характерних комунікативних конструкцій; 4) зазначення типів відповідних мовленнєвих засобів.

Важливого значення набувають і вправи, спрямовані на формування комунікативної компетенції. Система вправ має забезпечувати збільшення кількості продуктивних вправ від одного уроку до іншого, а це сприятиме формуванню мовленнєвих умінь, застосуванню комунікативних конструкцій у процесі мовлення, переходу від підготовленого до непідготовленого висловлювання.

Запропонована науково-методична основа створення посібника з розвитку зв'язного мовлення не тільки допоможе оволодіти необхідними мовними засобами, але й дасть можливість засвоїти мінімум інформації, що необхідний студентові у процесі формування вторинної мовної особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнов А.Р. Формирование компетенций в процессе преподавания РКИ / А.Р. Арутюнов, Л.Х. Цику // Международный журнал экспериментального образования. – 2014. – № 10. – С. 316–317.
2. Биденко Л.В. Хочу учиться в Сумах! [учеб. пособие] / Л.В. Биденко, А.И. Киселева. – Сумы : Сумской государственный университет, 2015. – 111 с.

3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1982. – 144 с.

4. Жинкин Н.И. Текст как проводник информации / Н.И. Жинкин. – М. : Наука, 1982. – 236 с.

5. Колшанский Г.В. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения / Г.В. Колшанский // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 1. – С. 10–14.

6. Ушакова Н.И. Учебник по языку обучения для иностранных студентов в русле современной образовательной парадигмы. Теория и практика создания учебника по языку обучения для иностранных студентов вузов Украины / Н.И. Ушакова. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 263 с.

7. Чеснокова М.П. Методика преподавания русского языка как иностранного : [учеб. пособие] / М.П. Чеснокова. – 2 изд., перераб. – М. : МАДИ, 2015. – 132 с.

УДК 81.24 (73)

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІМЕРСІЙНИХ ПРОГРАМ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В АМЕРИКАНСЬКИХ ШКОЛАХ

Білецька І.О., д. пед. н.,
професор, завідувач кафедри теорії та практики іноземних мов
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті проаналізовано один із типів двомовних програм – програми занурення в іноземну мову, або імерсійні, які широко практикуються у навчальному процесі американських шкіл. В Україні двомовна освіта лише починає розвиватися, і тому теоретикам і практикам у галузі білінгвального навчання необхідно інтенсивно вивчати досвід інших країн, зокрема й США, з метою реформування і модернізації власної шкільної освіти в рамках двомовного навчання.

Ключові слова: білінгвальне навчання, двомовні програми, занурення в іноземну мову, імерсійні програми, іноземна мова, американська школа.

В статье проанализирован один из типов двуязычных программ – программы погружения в иностранный язык, или иммерсионные, широко практикующиеся в учебном процессе американских школ. В Украине двуязычное образование только начинает развиваться, и поэтому теоретикам и практикам билингвального обучения необходимо интенсивно изучать опыт других стран, в том числе и США, с целью реформирования и модернизации собственного школьного образования в рамках двуязычного обучения.

Ключевые слова: билингвальное обучение, двуязычные программы, погружение в иностранный язык, иммерсионные программы, иностранный язык, американская школа.

Biletska I.O. PRACTICE OF THE USAGE OF FOREIGN LANGUAGE IMMERSION PROGRAMS IN THE US SCHOOLS

Foreign Language Immersion Programs as one of the types of bilingual programs are analyzed in the article. These programs are widely practiced in the educational process of the US schools. In Ukraine bilingual education only begins to develop, and theorists and practices of the bilingual teaching must intensively study experience of other countries, including the USA, with the purpose of reformation and modernization of native school education within the framework of the bilingual teaching.

Key words: bilingual education, bilingual programs, foreign language immersion, Immersion Program, foreign language, abilities, skills, US school.

Постановка проблеми. Нині, у час технологізації та глобалізації спостерігається активізація процесу пошуку ефективних умов, механізмів виховання підростаючо-

го покоління, здатного до діалогу з іншими культурами. У формуванні комунікабельної позитивної особистості, здатної до активної та ефективної життєдіяльності в полікультур-